



# godиšnji izvještaj

2024.

Sa zadovoljstvom vam  
predstavljamo  
godиšnji izvještaj  
Asocijacija Spektra  
za 2024. godinu.

# UVOD

Godina 2024. bila je dinamična, ispunjena intenzivnim radom, rastom, ali i značajnim pomacima i izazovima – kako na aktivističkom, tako i na političkom i društvenom planu. Za Spektru, ovo je bila godina u kojoj smo jasno i glasno govorili o neophodnosti poštovanja prava i sloboda svih, o važnosti kontinuiranog djelovanja i upornog govorjenja istine bez obzira na okolnosti i posljedice. Ovo je bila godina upornosti i istrajnosti u promociji vrijednosti demokratije, feminizma i antifašizma.

Posebno smo bili posvećeni feminističkoj borbi za slobodu svih, i doprinijeli smo rješavanju mnogih problema koji se tiču ljudskih prava trans, rodno varijantnih i interpolnih osoba u različitim sferama života. Ono čime se posebno ponosimo je što smo nastavili da insistiramo na Zakonu koji će omogućiti pravno prepoznavanje rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, te riješili skoro decenijski problem nestaćice hormonske terapije estradiola za sve žene, uključujući trans žene.

Naša borba za Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja nije borba samo za pravnu normu – to je borba za ideju koja je od značaja za čitavo društvo. Kroz brojne sastanke, kampanje i direktne razgovore s donosiocima odluka, zajednicom i partnerima, Spektra se borila da samoodređenje bude pravo svih građana i građanki Crne Gore.

Društveni i politički kontekst nije bio povoljan – prisutan je porast desničarskih narativa, veliko nepovjerenje u institucije i sve prisutnija retorika isključivosti. No, upravo u takvom okruženju naša borba dobija još veći značaj.

Ovaj izvještaj ne predstavlja samo pregled aktivnosti i postignuća organizacije tokom jedne kalendarske godine – on predstavlja kontinuitet borbe za pravdu i slobodu. On je svjedočanstvo o uloženoj energiji, emociji i hrabrosti, ali i podsjetnik na sve one ljude, zajednice i organizacije koje su zajedno sa nama hrabro, još jednu čitavu godinu, krčili put ka nekom ljestvici svijetu zajedno sa nama.

# Program za rad za zajednicom

U protekloj godini kroz program za rad sa zajednicom, zabilježili smo **porast nasilja i govora mržnje** prema LGBTIQ osobama, uz istrajnost postojećih izazova koji još uvijek nijesu riješeni.

Tokom 2024. godine, Asocijaciji Spektra prijavljeno je **pet** slučaja nasilja, od kojih su dva prijavljena nadležnim institucijama, ali bez adekvatnog epiloga. Kroz besplatnu pravnu podršku, pratili smo i sudski proces **slučaja zlostavljanja iz mržnje iz 2019. godine** prema trans muškarcu kada su ga napadači izvukli iz njegovog doma i brutalno pretukli. Nažalost, na osnovu informacija pruženih od strane advokatice koja je pružala pravnu zastupničku podršku oštećenom, postoje osnovane sumnje u povredu prava na suđenje u razumnom roku kroz mehanizam namjernog odugovlačenja postupka od strane pravosudnih organa, slučaj je pravno zastario, što je onemogućilo donošenje adekvatne presude i ostvarenje pravde za oštećenog (presuda Kž br. 44/24).

Na ove izazove, Spektra odgovara **kontinuiranim jačanjem svojih servisa podrške**, uključujući individualne konsultacije, vršnjačku podršku, grupe samopodrške i psihološke radionice.

Dok se individualne konsultacije i vršnjačka podrška odvijaju **svakodnevno**, grupe samopodrške kao i psihološke radionice, održavale su se u prosjeku **2 do 3 puta mjesечно**.

Od januara do avgusta 2024. godine Spektra je pružala i servis individualne psihoterapije za **7 osoba**, koji je nažalost morao biti prekinut uslijed nemogućnosti da se obezbijede finansijska sredstva za nastavak ovog servisa.

Problem nedostatka hormonske terapije za žene, koji je godinama bio prisutan, konačno je **uspješno riješen na sistemskom nivou**. Preko 10 godina unazad, Asocijacija Spektra je pokušavala rješiti ovaj problem kontaktirajući Ministarstvo zdravlja kao i "Montefarm"(Mreža apoteka širom Crne Gore), ali odgovora kao ni rješenja problema nije bilo. Međutim, nakon toliko godina napornog rada, kompanija "Montefarm" odlučila je da ovaj problem rješi i **nabavi lijek "Neofollin"** koji se nalazi na pozitivnoj listi lijekova.

# Program za rad za zajednicom

**22**

U 2024. Spektra je sprovela:  
grupe samopodrške  
za **32 osobe** iz TIRV zajednice;

**213**

individualnih konsultacija  
za **19 osoba** iz TIRV zajednice;

**31**

radionica samoodbrane  
za **10 osoba** koje su redovno  
dolazile na ovu aktivnost;

**10**

radionica grupne psihološke  
podrške "Smijeh meduze" za **9 žena**;

Individualnu psihoterapiju za **7 osoba**,  
u kontinuitetu jednom sedmično.

Spektra nastavlja da gradi siguran  
prostor za trans i rodno varijantne os-  
obe u Crnoj Gori, pružajući psihološku,  
pravnu i vršnjačku podršku, te se akti-  
vno boreći za zakonske promjene i insti-  
tucionalno prepoznavanje **prava trans  
osoba**.



• Grupa samopodrške •



• Individualne konsultacije •



• Novogodišnje ukrašavanje  
prostora za zajednicu •



• Trans kamp •

# Program zagovaranja

Glavni cilj zagovaračkog programa u prošloj godini bio je **usvajanje Nacrtu Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja**, uz napore usmjereni i na unapređenje pravnog i društvenog položaja TIRV osoba kroz jačanje institucionalnih mehanizama i političke volje. Najviše napora uloženo je upravo u zagovaranje za usvajanje zakona, uprkos prekama poput jačanja antidemokratskih pokreta koji su kroz institucionalno i vaninstitucionalno djelovanje **na kraju godine i blokirali ovaj proces**. U tom procesu održano je **mnogo sastanaka**, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou, s ciljem zagovaranja usvajanja zakona i poboljšanja ljudskih prava TIRV osoba. Kroz program su realizovane **tri publikacije**, i to istraživanja o ekonomskom nasilju nad TIRV osobama, stavovima političkih partija o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta i rodoj perspektivi parlamentarnih izbora.



Organizovana su **dva panela** o socio-ekonomskom nasilju i pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, kao i **Prajd kafe** s fokusom na prava LGBTIQ+ zajednice. Ovi događaji okupili su različite aktere, uključujući aktiviste/kinje civilnog sektora, akademsku zajednicu, predstavnike/ce institucija i međunarodnih organizacija, kao i ljudе iz TIRV zajednice, čime je omogućena šira diskusija i umrežavanje ključnih aktera.

Svakom od događaja prisustvovalo je u prosjeku **50 ljudi**, što je omogućilo direktni dijalog i razmjenu stavova o ključnim temama zagovaranja. Pored toga, obezbijeđeno je aktivno učešće u **dve radne grupe** koje su radile na zakonodavnim i strateškim okvirima za unapređenje prava LGBTI osoba u Crnoj Gori čime je omogućen doprinos kreiranju inkluzivnijih politika zasnovanih na ljudskim pravima.



• Prajd kafe •



• Panel diskusija  
*Lično je političko* •

# PRAVO NA SAMOODEREĐENJE

Radna grupa zadužena za izradu **Nacrt zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja**, u kojoj smo učestvovali, završila je njegovu izradu u februaru 2024. godine, nakon čega je održana javna rasprava u skladu sa zakonskom procedurom. Nacrt zakona pokrenuo je **reakciju otpora** od strane Srpske pravoslavne crkve, koja je podržana od strane nekoliko medija, uključujući Prva TV i RTCG. Nakon reakcije, problem smo adresirali odbijanjem debatovanja sa crkvom, te prijavljivanjem medija za neadekvatno izvještavanje. Nakon toga, organizovana je emisija Argumenti na RTCG-u, tokom koje smo razgovarali o Zakonu. Medij je insistirao da u emisiji bude i neko sa strane koja se Zakonu protivi, na šta smo pristali, sa izričitim stavom da nećemo legitimisati debatu po ovom pitanju. Emisija je prošla uspješno. Međutim, izazov našeg prisustva na Javnom servisu ostaje, što vjerujemo da je rezultat našeg kritičkog odnosa prema njemu, te kontinuiranog ukazivanja na nelegalan izbor generalnog direktora, kao i kritikovanja uređivačke politike. Ovaj Zakon je od **ključne važnosti za transrodnu zajednicu** jer bi omogućio brzo, jasno i dostojanstveno pravno prepoznavanje rodnog identiteta bez nehumane prakse prinudne sterilizacije, čime bi se unaprijedio kvalitet života transrodnih osoba i osiguralo poštovanje njihovih osnovnih ljudskih prava.

Iako su svi proceduralni koraci ispoštovani, **proces usvajanja Nacrtu zakona blokiran je od strane premijera Spajića i Vlade Crne Gore**. Uprkos širokoj podršci različitim domaćim i međunarodnim akterima tokom 2024. godine, kao i činjenici da je ovaj Zakon rezultat osmogodišnjeg zajedničkog rada civilnog društva, institucija i pravnih eksperata – među kojima je i ak-

tuelni Vrhovni državni tužilac – on je više puta ukloden s dnevног reda Komisije za politički sistem, unutrašnju i vanjsku politiku, na zahtjev premijera koji uporno sprečava njegovo upućivanje u Skupštinu na usvajanje.

Podršku Zakonu pružilo je 48 kredibilnih aktivista i organizacija civilnog društva iz Crne Gore, od kojih je 8 objavilo i javne izjave u prilog Zakonu (CGO, CEDEM, Queer Montenegro, Centar za ženska prava, Akcija za ljudska prava, ANIMA, Juventas, CDT). Istovremeno, 4 velike međunarodne organizacije sa više od 1000 članica objavile su svoju podršku (TGEU, ILGA Europe, ERA, IGLYO). Podrška je takođe stigla kroz otvoreno pismo koje je potpisalo 137 regionalnih OCD-a i aktivista, kao i još jedno koje je potpisalo više od 100 osoba iz akademске zajednice. Čak je 15 poslanika Evropskog parlamenta pozvalo na usvajanje ovog Zakona kao prioritetskog za EU integracije. Tokom decembra, 4 velike političke partije koje čine većinu u Skupštini Crne Gore zvanično su podržale Zakon na našem panelu (DPS, SD, PES, URA). Takođe, u Skupštini Crne Gore održan je Omladinski parlament, gdje je jedna od inicijativa mladih prema Vladi bila sprovоđenje Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja do kraja godine.

Vlada je bila u obavezi da implementira ovaj Zakon u okviru svojih obaveza iz Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji za 2023. i 2024. godinu, što nije završeno. Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori saopštila je da EU ohrabruje Crnu Goru da bez odlaganja usvoji Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja. Iako je usvajanje Zakona jedna od obaveza Reformske agende

u procesu pristupanja EU 2024-2027, do toga još nije došlo, uprkos činjenici da je Zakon bio spremjan za usvajanje još krajem 2024. godine, a trenutno je uvršten u program rada Vlade za 2025. godinu.

Kao ključna međunarodna tijela koja prepoznaju značaj samoodređenja, Komitet Savjeta Evrope za prevenciju mučenja (CPT) i Komitet UN-a za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) pozvali su na garantovanje pravnog prepoznavanja rodnog identiteta bez sterilizacije kao preduslova, što je u skladu sa međunarodnim obavezama Crne Gore u oblasti ljudskih prava.

Iako ne postoji *acquis* Evropske unije koji se direktno odnosi na pravno prepoznavanje rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, jasno je da bi ovaj Zakon doprinio ispunjavanju završnih mjerila u oblasti osnovnih prava. Konkretno, Crna Gora bi njegovim usvajanjem dodatno osigurala sprovođenje preporuka Evropskog komiteta za prevenciju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) i omogućila odgovarajuće i brzo sudsko postupanje u slučajevima zlostavljanja, ukoliko do njih dođe. Evropska komisija već je dala pozitivno mišljenje o Nacrtu zakona, prepoznačujući njegov doprinos unapređenju ljudskih prava u Crnoj Gori, te pozvala na njegovo usvajanje u što skorijem roku.

# Izbrije

## Društvo jednakih ili ipak ne?

Ovo je **prvo istraživanje o stepenu ekonomskog nasilja** koje doživljavaju transrodne, rodno varijantne i interpolne osobe. Cilj istraživanja bilo je prikupljanje podataka koji će omogućiti **sistemsko i institucionalno razvijanje programa podrške ovim zajednicama**, naročito ženama kao najranjivoj grupi.

Metodologiju i analizu podataka sprovela je dr Nađa Bobić u saradnji sa doktorantkinjom Larom Končar, uz konsultacije sa timom Asocijacije Spektra. Pravnu analizu istraživanja, koja je uključivala međunarodne i nacionalne pravne okvire, izradila je Ivana Mihajlović.

## Lično je političko

Sprovedeno je **prvo istraživanje koje se bavi stavovima** funkcionera\_ki, predstavnika\_ca i birača\_ica političkih partija o Nacrtu zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja. Istraživanje koje je sproveo Institut Damar fokusiralo se na stavove političkih partija u Crnoj Gori po ovom pitanju, **identifikujući potencijalne prepreke** za njegovo usvajanje i implementaciju.

Ovaj uvid predstavlja **ključni korak** ka razvoju strategija za unapređenje ljudskih prava transrodnih osoba u Crnoj Gori.

## Rodna perspektiva parlamentarnih izbora

Ova publikacija nastala je kroz saradnju Centra za ženska prava i Asocijacije Spektra u sklopu projekta „Rodna perspektiva parlamentarnih izbora 2023. godine“.

Cilj publikacije bilo je **pružanje argumenata za izmjene politika i zakona** kako bi se uklopile prepreke za veće učešće žena i marginalizovanih grupa u politici. Analiza je obuhvatila vanredne parlamentarne izbore od 15. maja do 30. septembra 2023. godine, fokusirajući se na predizborne programe, izborne liste i rezultate izbora. Kvalitativnom i kvantitativnom analizom utvrđeno je da je **većina izbornih lista jedva ispunila minimalne kvote za manje zastupljeni pol**.

# Panel diskusije

## Panel diskusija „Lično je političko” decembar 2024

Organizovali smo panel diskusiju s ciljem predstavljanja **ključnih nalaza prvog istraživanja** o stavovima funkcionera\_ki, predstavnika\_ca i birača\_ica političkih partija o Nacrtu zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja.

Diskusija je otvorila prostor za **razgovor o ovom Nacrtu zakona i aktualnim politikama** političkih partija u oblasti rodne ravnopravnosti, s fokusom na pravo na samoodređenje.

**Govornici\_ce** na panelu bili\_e su: Mirjana Pajković (Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava), Nikoleta Đukanović (Univerzitet Donja Gorica), Jelena Andrić (Evropa Sad), Aleksandra Vuković – Kuč (DPS), Ana Novaković – Đurović (URA), Jevrosima Pejović (Posebni klub poslanika), Boris Mugoša (SDP).



## Panel diskusija „Društvo jednakih ili ipak ne?” februar 2024

Predstavljena su saznanja **prvog istraživanja o socioekonomskom nasilju** nad transrodnom, rođnovarijantnom i interpolnom zajednicom u Crnoj Gori.

Diskusija je ponudila preporuke za **unapređenje ljudskih prava TIRV osoba** i sistemske odgovore na rodno zasnovano nasilje.

**Govornici\_ce** na panelu bili\_e su: Mirjana Pajković (Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava), Lara Končar (Univerzitet u Beogradu), Ivana Mihajlović (Unija slobodnih sindikata Crne Gore), Nađa Bobić (Fakultet političkih nauka, Beograd).



## DRUGI DOGAĐAJI

### Prajd kafe „Đe su naša prava?”

septembar 2024.

U sklopu 12. Montenegro Prajda organizovan je **Prajd kafe posvećen pravima LGBTIQ+ osoba i rodnoj ravnopravnosti.**

U neformalnoj atmosferi okupili su se predstavnici\_ce civilnog društva, političkih partija i građanski\_e aktivisti\_kinje, **otvarajući prostor za dijalog** o izazovima s kojima se suočava LGBTIQ+ zajednica, diskutujući o potencijalnim rješenjima.

Cilj događaja bilo je produbljivanje razgovora o **inkluzivnom društvu, temeljenom na jednokosti i solidarnosti.**





## VLADINA TIJELA

Aktivno smo učestvovali unutar:

- Radne grupe za izradu Nacrt za-kona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu sa-moodređenja u Crnoj Gori.
- Radne grupe za Nacrt strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2024 – 2028 i Ak-cionog plana 2024 – 2025.

Radnu grupu vodilo je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, a Jovan Ulićević bio je aktivni član ove radne grupe od početka, odnosno februara 2022 godine.

Radnu grupu vodilo je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, a Jovan Ulićević bio je aktivni član ove radne grupe.

# MEĐUNARODNI IZVJEŠTAJI

Učestvovali smo u pripremi više međunarodnih izvještaja.  
Našu kontribuciju dali smo sljedećim izvještajima:

- Izvještaj Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI)
- Izvještaj iz sjenke Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama (CEDAW)
- Izvještaj preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope u saradnji sa međunarodnom organizacijom Transgender Europe and Central Asia (TGEU)
- Izvještaj preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope u saradnji sa međunarodnom organizacijom International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer & Intersex Youth and Student Organisation (IGLYO)
- Izvještaj o proširenju Evropske komisije za Crnu Goru
- Izvještaj Evropske komisije za Crnu Goru
- Godišnji izvještaj međunarodne organizacije International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association – Europe (ILGA-Europe)
- Izvještaj nezavisnog eksperta Ujedinjenih nacija za seksualnu orijentaciju i rodni identitet
- Izvještaj o ljudskim pravima Stejt Departmenta

# FEMINISTIČKI PROGRAM

## O feminističkom programu:

Cilj feminističkog programa je **povećanje prisutnosti feminističkih praksi i vrijednosti** u crnogorskom društvu. Feministički program prepoznaće i površno, formalističko, i heteronormativno tretiranje feminizma i feminističkih principa u formalnom i neformalnom obrazovanju, što za posljedicu ima neprestano tretiranje feminizma i rodne ravnopravnosti kao isključivo ženskog pitanja. Ovo sprečava suštinsku i zajedničku borbu protiv patrijarhalnog sistema unutar opresivnog kapitalističkog sistema, i samim tim omogućava njihov opstanak. **Spektra prepoznaće i važnost feminističkog saveznštva, njegovog njegovanja i jačanja, pa je samim tim to još jedan od ciljeva ovog programa.**

U okviru ovog programa koristimo **ravničite kanale** kako bi se ključne feminističke teme sa margine proširile ka centru, postale opšteprožimajuće i ostvarile svoj preobražujući potencijal pri kreiranju društva i toga kako u njemu živimo, radimo, brinemo i volimo.

I tokom prošle godine smo nastavili da kroz feministički program i upotrebu kreativnih metoda i inovativnih pristupa radu **kombinujemo feminističko znanje, umjetnički senzibilitet, i tehnologiju**, kako bi kreirali, širili i redefinisali prostore feminističkog djelovanja.

Stoga se nastavila i naša stabilna prisutnost na društvenim mrežama, koja se, prema platformi Meta Business Manager, ogleda u ukupnom dosegu od **102 161 na Facebooku**, ali i ukupnih **590 863 pregleda**. Na **Instagramu** bilježimo stabilan doseg, koji se može porebiti sa onom od 199 776 iz 2023, te čak **760 164 pregleda** našeg sadržaja na toj društvenoj mreži, od kojih su više od polovine nastali organski. Ovo je veliki uspjeh, budući da smo, uprkos brojnim restrikcijama političkog sadržaja\* koje je ova mreža uvela u protekloj godini, uspjeli da održimo i ojačamo vidljivost, neumorno pokušavajući da nađemo načine da naš sadržaj ne bude potisnut.

Društvena mreža **X**, koja pod okriljem Ilona Maska nastavlja da bude platforma koja otvoreno promoviše najviše desničarskog sadržaja, broji približno **72 000 impresije** u poređenju sa 52 000 prošlogodišnjih.

Aktivnosti koje su sprovedene u okviru feminističkog programa svrstane su u **2 glavne kategorije: feminističko znanje i promocija feminističkih vrijednosti + kolektivno djelovanje**.

\*Meta je novom ažuriranom verzijom Instagrama uvela automatski selektovanu opciju „limitiranja političkog sadržaja”, ne nudeći svojim korisnicima da se za nju najprije svojevoljno odluče, i nastavila u svojim naporima da politički sadržaj, naročito onaj koji se tiče ljudskih prava kvir ljudi i drugih magrinilizovanih grupa, kao i krucijalne informacije o genocidu u Gazi, na različite načine sabotira.

# Feminističko znanje:

Tokom Nedjelje ponosa, u saradnji sa regionalnom organizacijom Trans Mreža Balkan održali smo i diskusiju pod nazivom „**Transfeminističke priče - Recepti za revoluciju**“. Na panelu su učestvali\_e regionalni aktivisti i aktivistkinje koji\_e su predstavili publikaciju „Transfeministička kuvarica“, a zajedno smo diskutovali o budućnosti feminističkog pokreta i modelima solidarnosti.

Tokom godine nastavili smo da serijom edukativnih predavanja pod nazivom „**Aktivistički Masterclass**“ predavanja su tradicionalno održali\_e iskusni\_e i uspješni\_e aktivisti\_kinje iz Crne Gore, ali i regionala. Održali smo **14** predavanja kojima je prisustvovalo ukupno **33** osobe, od kojih je većina kontinuirano učestvovala. Među temama koje smo obradili naše su se: istorija povorke ponosa i šta sve građanske inicijative mogu iz nje naučiti, kako se radi javno zagovaranje, fašizam kao vječna prijetnja, sloboda govora kao identitetsko pitanje i brojne druge.

U saradnji sa Unijom slobodnih sindikata organizovali smo, po prvi put, **trodnevni trening sa predstavnicima/cama sindikata sa ciljem unapređenja razumijevanja ljudskih prava TIRV osoba**. Treningu je prisustvovalo 10 predstavnika\_ca različitih sindikata iz Crne Gore. Trening je realizovan u saradnji sa Stašom Baštricom, izvršnom direktoricom Queer Montenegro, i Ivanom Mihajlović, zamjenicom generalnog sekretara Unije slobodnih sindikata Crne Gore. Trening je doprinio boljem razumijevanju prava i potreba TIRV osoba među članovima i članicama sindikata, kao i aktivnom učešću u kreiranju boljih radnih uslova za TIRV osobe.

Organizovali smo obuku za socijalne radnice: „**Socijalni rad u radu sa transrodnim, rodno varijantnim i interpolnim žrtvama nasilja**“. Obuku je vodila Danijela Nikić, socijalna radnica i projektna koordinatorka, dok je Iskra Đurišić, asistentkinja u programu rada sa zajednicom, učestvovala kao živa biblioteka. Obuka je omogućila socijalnim radnicima\_cama da steknu znanja i vještine potrebne za pružanje adekvatne podrške.

Dodatno, krajem 2024. godine organizovali smo i **trodnevni trening za aktiviste kinje**, koji je okupio **16** osoba, a tokom koga su imali\_e priliku da čuju o brojnim temama unutar borbe protiv antidemokratskih pokreta.

# Promocija feminističkih vrijednosti + kolektivno djelovanje:

Tokom 2024. godine, naše kampanje su kao glavni cilj imale **približavanje Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja široj javnosti** i isticanje kako je njegovo usvajanje važno za dobrobit cijelog društva, jačanje demokratije i pravnog sistema države, kao i ljudskih prava svih građana i građanki.

Promocija zakona koju smo sprovodili, može se okvirno svrstati u **tri kategorije**, u okviru kojih je aktivno teklo **5 paralelnih i međusobno dopunjujućih kampanja**:

1

## Kontinuirana zagovaračka promocija *Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja*

Nju smo gradili, kako konstantnim monitoringom medija, tako i aktivnim informisanjem šire javnosti, donosioca odluka, lokalnih i relevantnih međunarodnih organizacija u cilju mobilisanja što veće podrške Zakonu koja bi doprinijela njegovoj vidljivosti i eventualnom usvajanju. Iako Zakon nije usvojen u toku 2024. godine, **ponosni smo što smo ujedinjeno stajali uz univerzalnu vrijednost – samoodređenje** – i isticali njenu absolutnu važnost u svakom aspektu, od kojih je rodni identitet samo jedan, i time ukazali na to da ovaj Zakon nadilazi dimenziju ljudskih prava jedne marginalizovane grupe, i gaji funkciju očuvanja slobode svih.

Naše napore potvrđuju **sljedeće kampanje**:

## Mobilisanje crnogorske političke scene:

- 1.** Pozivom političkim partijama da izraze podršku Zakonu o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, ističući partije koje su podršku već javno istakle;
- 2.** Zauzimanjem prostora i na Omladinskom parlamentu, gdje su Vlada i Skupština pozvani na usvajanje Zakona do kraja 2024;
- 3.** Pozivom 15 evropskih parlamentaraca Vladi i Skupštini Crne Gore na usvajanje Zakona, i na kraju;
- 4.** Sprovođenjem prvog istraživanja o stavovima funkcionera\_ki, predstavnika\_ca i birača\_ica političkih partija o Nacrtu zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, u saradnji sa Institutom Damar. Rezultati istraživanja predstavljeni su tokom panel diskusije „Lično je političko”, a panel je kao govornike\_ce i učesnike\_ce okupio brojne predstavnike\_ce civilnog sektora, Vlade i Skupštine, koji su tom prilikom poslali\_e jasan poziv Vladi da što prije usvoji Nacrt zakona, kako bi poslani\_ci\_ce Skupštine mogli\_e da izglasaju Zakon, uz koji, kako je istraživanje pokazalo, većinski stoje.

**Rezultati** ove kampanje su doprinosi:

**15**  
evropskih  
parlamentaraca

**70+**  
mladih ljudi ispred  
Omladinskog  
parlamenta

**4**  
ključne evropske  
organizacije na  
polju ljudskih prava

**4**  
parlamentarne  
partije (URA, PES,  
DPS, SD)

# **Podrška lokalnih i međunarodnih saveznika\_ca:**

- 1.** Pozivom na usvajanje Zakona koji je uputilo **137 predstavnika\_ca akademske zajednice**, usmjeren poslanicima i poslanicama Skupštine;
- 2.** Isticanjem javne podrške Zakonu od strane organizacija i institucija u Crnoj Gori, u vidu otklanjanja prevalentih dilema u vezi sa Zakonom, te pozivanje poslanika i poslanica na podršku;
- 3.** Isticanjem javne podrške Zakonu od strane pojedinaca ki u Crnoj Gori, u vidu otklanjanja prevalentih dilema u vezi sa Zakonom, te pozivanjem poslanika i poslanica na podršku;
- 4.** Pozivom na brzo uvrštavanje Zakona na dnevni red sjednice, koji smo uputili na Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije, koji je prošao u znaku strmoglavog pada Crne Gore na ILGA-Europe duginoj mapi sa 12. na 21. mjesto;
- 5.** Podsjećanjem na brojne izvještaje kojima se Zakon postavlja kao preuslov za proces evropske integracije Crne Gore;
- 6.** Isticanjem podrške 24 NVO i 24 aktiviste\_kinje i njihovog poziva Vladi i Skupštini ka usvajanju Zakona;
- 7.** Isticanjem pisma podrške jedne od najvećih evropskih organizacija na polju ljudskih prava, TGEU i njihovog poziva Vladi i Skupštini Crne Gore ka usvajanju Zakona;
- 8.** Isticanjem poziva sa istim zahtjevima od strane 137 regionalnih organizacija, kao i;
- 9.** Pristiglih pisama još tri evropske međunarodne LGBTQ+ organizacije koje djeluju na polju ljudskih prava, IGLYO, ERA i ILGA-Europe, a članstvo svih internacionalnih organizacija koje su urgirale Vladi i Skupštini Crne Gore broji preko 1000 članova\_ica.

**Rezultati** ove kampanje su doprinosi:

**48**

kredibilnih organizacija civilnog društva i aktivista\_kinja iz Crne Gore

**8**

samostalnih reagovanja

**100+**

cijenjenih akademika\_kinja

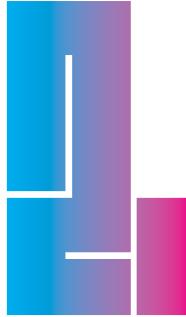
**137**

organizacija i aktivista\_kinja iz regionala

najmanje

**4**

izvještaja koji podstiču usvajanje Zakona



## Video promocije

Praćenjem algoritama na društvenim mrežama, koji se konstantno mijenjaju i favorizuju različite tipove sadržaja, trudili smo se da **prilagodimo plasiranje naših poruka i izaberemo najefektivnije vidove komunikacije**, kojima bi omogućili da poruka samoodređenja i važnost Zakona stigne do što veće publike. Poruke smo prilagođavali kako sadržinski tako i vizualno, trudeći se da prisvojimo elemente onoga što sadržaj na društvenim mrežama čini aktualnim i interesantnim, a opet realizujemo ideje u skladu sa svojim integritetom, na autentičan i nama svojstven način, i to kampanjama:

### „Myth busting”

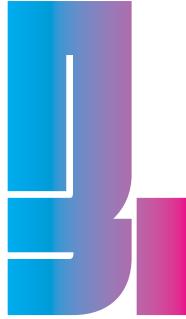
Pokrenuli smo serijal videa na društvenim mrežama **koji za cilj imaju da razbiju najčešće mitove u vezi sa pravom na samoodređenje** i transrodnim osobama, a koji stoje kao prepreka u razumijevanju važnosti usvajanja Zakona. Videe smo lansirali u Reel formatu putem društvene mreže Instagram, a cilj nam je da kompilaciju svih videa promovišemo i dalje, van društvenih mreža.

Rezultati kampanje: **skoro 80 000 pregleda**

### „Kako ti nosiš samoodređenje?”

Kreirali smo **prvu liniju promotivnog materijala** čiji je cilj bio da značaj vrijednosti samoodređenja kao i važnost samog Zakona približi na relevantan način, a u sklopu promocije materijala kreiran je i serijal 3 videa „Kako ti nosiš samoodređenje?”. Cilj kampanje bio je da kroz predmete koji se koriste svakodnevno „uvedemo” samoodređenje u javni prostor, i doprinesemo tome da se samoodređenje širi, gdje god bilo i gdje god išlo. Promotivni materijal smo dijelili uz simboličnu donaciju, koja bi služila da direktno pomognemo članovima\_icama zajednice koji\_e su bili\_e u izazovnoj ekonomskoj situaciji. Nakon uspješne promocije i distribucije materijala, donijeli smo odluku da nastavimo sa produkcijom materijala ove vrste, ali kroz otvaranje konkursa za umjetnike i umjetnice „Šta za tebe znači samoodređenje?”, na kom je bilo skoro 50 prijavljenih. U toku 2025. će biti izrađeni materijali sa radovima 7 osoba.

Rezultati kampanje: **skoro 9 000 pregleda**



## Kolaborativno djelovanje

(u saradnji sa regionalnim kvir i aktivističkim organizacijama)

Svakog 20. novembra, prisjećamo se svih onih koji\_e su izgubili\_e živote samo zato što su željeli\_e da žive slobodno i srećno. Povodom **Dana sjećanja na žrtve transfobije**, poručili smo da je transfobija koja poriče vrijednost života trans osoba njima uskratila to osnovno ljudsko pravo. Ove godine odlučili smo da zajedno, kao region, pošaljemo zajedničku poruku, pa je tako nastala kampanja:

**„Živjeli!  
#TDOR2024”**

Na kampanji Trans Mreže Balkan sarađivali smo i sa organizacijama Kolektiv Talaš TIRV iz Srbije, kolekTIRVom iz Hrvatske, TransFormom iz Makedonije i TranSAkцијом iz Slovenije. Kampanja je, **kao reklama**, u Crnoj Gori emitovana nedelju dana na Javnom servisu 7 dana 3 puta dnevno, te približila temu važnosti trans života velikom broju ljudi koji do sada nije bio upoznat sa ovom temom. Video su na svojim društvenim mrežama i lokalnim jezicima dijelile sve organizacije koje su učestvovali. U sklopu snimanja ove kampanje nastao je još jedan kratak video pod nazivom „**Zašto?**”, a koji obrađuje istu temu na jedinstven način.

Rezultati kampanje: **ukupno 27 000 pregleda** (na društvenim mrežama Spektra, dok je pregled veći kada se uzmu u obzir i mreže partnera); reklamu su vidjela i sva domaćinstva u Crnoj Gori koja prate Javni servis.

# Republika

U toku 2024. nastavili smo da jačamo vidljivost kroz brojna reagovanja, gostovanja, te saopštenja za javnost. Zapažamo da je vidljivost gotovo duplirana, ako uporedimo **40** primjera medijske prisutnosti u 2023, te **75** primjera protekle godine, te se uočava značajno uvećanje naših kapaciteta za eksternu komunikaciju i watchdog ulogu.

1. U januaru 2024 smo **izrazili podršku profesoru i istoričaru Bobanu Batrićeviću** uslijed kršenja prava slobode govora, te pozvali na protest ispred Suda za prekršaje, u iščekivanju ishoda suđenja;
2. Takođe, **uz 22 nevladine organizacije, apelovali smo na Vrhovnog državnog tužioca (VDT), Milorada Markovića**, da stane u zaštitu slobode izražavanja i naloži obustavljanje prekršajnog postupka koji je državna tužiteljka Snežana Šišević pokrenula protiv Bobana Batrićevića, autora kolumnе „Torokanje po metodologiju i Čaonikiju“ objavljene na portalu Antena M;
3. **Gostovanjem u emisiji TVE predstavljene su Spektrine aktivnosti** kao i važnost Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja;
4. **Zahtijevali smo adekvatnu reakciju na najnoviji slučaj policijske brutalnosti nad članom i članicom LGBTIQ+ zajednice u Srbiji**, te izrazili solidarnost i podršku organizaciji Da se zna! u daljem procesuiranju ovog slučaja;
5. **Prenijeli smo sliku ljudskih prava u Crnoj Gori prema ILGA-Europe godišnjem izvještaju**, u kom je istaknuto da je govor mržnje prema LGBTIQ+ osobama u porastu i prolazi nekažnjeno;
6. **Gostovanjem u jutarnjem programu emisije TVE predstavljeni su rezultati istraživanja o socioekonomskom nasilju nad transrodnim osobama** kao slike ugrozenosti radničkih prava u Crnoj Gori, a kojim je istaknuto kako bi Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja ovo nasilje značajno umanjio;

7. **Reagovali smo na napad na ljudska prava od strane SPC** zbog njihovog saopštenja povodom Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta;
8. **Od Ombudsmanke Radio Televizije Crne Gore, Danijele Popović, zahtijevali smo promptno reagovanje** te obavljanje o preduzetim koracima u ispravljanju štete nanesene ljudskim pravima u Crnoj Gori;
9. **Predstavili smo činjenice i otklonili nedoumice o Zakonu** unutar priloga Adria TV;
10. **Spektra je direktorki Agencije za elektronske medije, Sunčici Bakić, uputila pritužbu u odnosu na povredu profesionalnih standarda od strane Prva TV**, prilikom emitovanja segmenta „Muško, žensko ili nešto treće” u programu „Jutro”, urednika Milojka Ćukovića i urednice Svetlane Eraković;
11. **Uz koaliciju nevladinih organizacija „Ravnopravno“ izrazili smo zabrinutost zbog nekritičkog i neuravnoteženog izvještavanja Javnog servisa o Zakonu** o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja;
12. **Gostovanjem u emisiji RTCG, „Naglas“**, učesnici\_ce u kreiranju Nacrta zakona iznosili\_e su činjenice o samom Zakonu i predstavili\_e njegovu važnost;
13. Istakli smo rezultat navedenog truda, odnosno to da je **Ombudsmanka Javnog servisa uvažila prigovor na nekritičko izvještavanje Javnog servisa**;
14. **Na dan vidljivosti transrodnih osoba**, istakli smo da biti vidljiv\_a znači živjeti svoju istinu, zahtijevati poštovanje svoje autonomije, te imati moć da upravljamo svojim životom;
15. **Prilogom TVE predstavljene su aktivnosti koje Spektra pruža unutar svojih prostora**, kao i njeni redovni programi;
16. **Gostovanjem u emisiji Pressing, na Gradskoj TV** govorili smo na temu rodne ravnopravnosti, šta sve obuhvata-mo kada govorimo o rodnoj ravnopravnosti, te koji zakoni je garantuju, ali se ne implementiraju;
17. **Uz 16 nevladinih organizacija izrazili smo protest** protiv predloga da se aktuelnim sudijama ustavnog suda pro-duži mandat;
18. **Uz predstavnike 14 nevladinih organizacija i građanske aktivistkinje uputili smo premijeru Vlade, Milojku Spa-jiću, inicijativu** da Crna Gora sponzoriše Rezoluciju UN o genocidu u Srebrenici.

19. **Agencija za elektronske medije Crne Gore uručila je Prvoj TV upozorenje** zbog višestrukog kršenja Zakona o elektronskim medijima i Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima uslijed naše prijave.
20. Izdvojili smo **ključne tačke izvještaja Stejt departmenta o praksi poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori** tokom 2023. godine.
21. **Na osnovu prijave koalicije „Ravnopravno”, RTCG je upozoren od strane Agencije za elektronske medije**, te je zaključeno da Javni servis mora vršiti svoju dužnost u odnosu na sve medijske zakone, te svi sadržaji koje kreira moraju biti antidiskriminacioni, sekularni, i nepristrasni, te zastupati integritet i prava svih građanki i građana Crne Gore;
22. Gostovanjem na televiziji **Adria, u emisiji „Dobar dan”, Spektrina aktivistkinja prvi put je podijelila svoje iskustvo** i doprinijela vidljivosti brojnih tema koje se tiču života transrodnih osoba, uključujući i Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja;
23. **Izdvojili smo ključne tačke izvještaja Amnesty International**, kojim je takođe potvrđeno višestruko kršenje ljudskih prava u Crnoj Gori;
24. **Uz 100 nevladinih organizacija i 320 istaknutih građana i građanki nastavili smo da urgiramo na premijera Milojka Spajića** i njegovu odluku će Crna Gora glasati za UN rezoluciju o memorijalizaciji genocida u Srebrenici, ali da je neće promovisati kosponzorstvom.
25. **RTCG, u emisiji „Budimo budni”, ispratila je temu Zakona** o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja i kroz učešće Spektrine aktivistkinje;
26. **Izdvojili smo ključne tačke ILGA-Europe Enlargement izvještaja** i time istakli ključne preporuke Evropske unije na polju ljudskih prava koje Crna Gora u procesu pristupanja mora da prioritizuje;
27. **Na dan pobjede nad fašizmom podijelili smo kratak video kojim je ilustrovana povezanost** i važnost borbe nad svim oblicima fašizma sa kojima se danas susrećemo;
28. Uputili smo poziv političkim partijama da izraze podršku Zakonu o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, **ističući partije koje su podršku već javno istakle**;
29. **Na Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije (IDAHOBIT) istakli smo pad Crne Gore na Duginoj mapi Evrope**, i to sa 12. na 21. mjesto, te istakli da Crna Gora bez Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta pada ispod prosjeka EU;

30. Spektra je uz 23 NVO uputila apel predsjedniku Demokratske Crne Gore, Aleksi Bečiću, da utiče na odbornike te stranke u Skupštini Glavnog grada da povuku prijedlog za imenovanje ulice u Podgorici po Pavlu Bulatoviću, ministru unutrašnjih poslova Republike Crne Gore i ministru odbrane Savezne Republike Jugoslavije za vrijeme ratova devedesetih;
31. 24. maja, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Rezoluciju kojom 11. jul proglašava Međunarodnim danom sjećanja na genocid u Srebrenici, te smo izrazili ponos što je Crna Gora, uprkos jakim pritiscima i intenzivnoj kampanji dezinformacija, na kraju glasala za ovu Rezoluciju, čime je stala u red sa državama demokratskih praksi, među kojima su i skoro sve članice EU;
32. Spektra je jedna od 38 nevladinih organizacija koje su dostavile predsjedniku Vlade Crne Gore, Miloju Spajiću, i ministarki kulture i medija Tamari Vujović inicijativu kojom traže da se novim zakonskim okvirom osigura da RTCG postane istinski javni servis svih građana;
33. Uputili smo poziv na usvajanje Zakona od strane više od 100 predstavnika\_ca akademске zajednice usmjeren poslanicima i poslanicama Skupštine;
34. Istakli smo ključne smjernice prema izještaju Evropske unije o stanju demokratije u Crnoj Gori za 2023. godinu, u kom je visoki predstavnik Borelj naglasio je da su određene zakonodavne promjene neophodne, posebno u oblasti nediskriminacije;
35. Istakli smo preporuke prema zaključnim zapažanjima o trećem periodičnom izještaju Crne Gore CEDAW-a, kojima je jasno izražena povezanost borbe za rodnu ravnopravnost koju jačaju iskustva svih žena;
36. Istakli smo javnu podršku Zakonu od strane organizacija i institucija u Crnoj Gori, u vidu otklanjanja prevalentnih dilema u vezi sa Zakonom, te pozvali poslanike i poslanice na podršku;
37. Istakli smo javnu podršku Zakonu od strane pojedinaca/ki u Crnoj Gori, u vidu otklanjanja prevalentnih dilema u vezi sa Zakonom, te pozvali poslanike i poslanice na podršku;
38. U emisiji „Odgovor”, izvršni direktor Spektre bavi se brojnim pitanjima LGBTQ+ zajednice u Crnoj Gori, uključujući pravne regulative, podršku Vlade, kao i brojna druga;
39. RTCG 2 u emisiji „Još smo mi zeleni” prenosi gostovanje Spektrinog izvršnog direktora, a naročito otvara brojna pitanja u vezi sa Zakonom;

40. **Prenijeli smo sažete smjernice, istaknute činjenice i preporuke prema izvještaju za 2023. godinu Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)**, u kom upozoravaju, između ostalog, i na lažni stereotip da će potiskivanje ili ignorisanje karakteristika i potreba transrodnih osoba smanjiti rizik od nasilja u zatvorima;
41. **Na Dan ponosa istakli smo da, postavljajući temelje za našu trenutnu borbu, Stounvol predstavlja simbol otpora**, oslobođenja i solidarnosti. Postavio je i temelje toga što danas predvodimo jedne od najprogresivnijih politika, i da smo na prvoj liniji odbrane demokratije, što uključuje i borbu za Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja;
42. **Uz organizacije civilnog društva** iz regionala pružili smo snažnu podršku kolegama iz Inicijative mladih za ljudska prava i Građanskih inicijativa iz Srbije, kao i Integre sa Kosova, čiji je festival „Mirëdita, dobar dan”, koji promoviše prijateljstvo i saradnju između srpskog i albanskog naroda, u Srbiji zabranjen;
43. **Poručili smo da su poslije IBAR-a na redu ljudska prava**, te istakli važnost usvajanja Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja u procesu evropskih integracija Crne Gore;
44. Od vlasti Crne Gore zahtijevali smo, uz grupu nevladinih organizacija, **da proglose Dan sjećanja na genocid u Srebrenici** i obezbijede njegovo redovno i zvanično obilježavanje;
45. **Na Dan državnosti, i dan prvog masovnog narodnooslobodilačkog ustanka protiv fašizma u Evropi**, podsjetili smo da je Crna Gora država osnovana na temeljima nezavisnosti, autonomije i dostojanstvenog života, čiji je preduslov pravo na samoodređenje;
46. **Povodom najava moguće smjene ministarke prosvjete Andžele Jakšić Stojanović**, uz devet nevladinih organizacija, reagovali smo saopštenjem u kojem pozivamo konstituente vlasti da ne smijene ministarku Jakšić Stojanović;
47. Uz 28 NVO pozvali smo Skupštinu da bez odlaganja stavi na dnevni red i usvoji **Rezoluciju o zločinima Izraela u Palestini**.
48. Uz grupu NVO **podržali smo stav Unije slobodnih sindikata Crne Gore da u okviru Nacrta fiskalne strategije za period 2024-2027** ne treba smanjivati doprinose za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje, a da treba uvesti jedinstvenu minimalnu zaradu uz saglasnost socijalnih partnera;
49. Na **Međunarodni dan mira** naglasili smo da nema mira bez samoodređenja;

50. Otvaranjem septembarske povorce ponosa, **poručili smo da Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja nije samo norma, već ljudsko pravo** da svako bude ono što jeste, te da je samoodređenje suština slobode i da nećemo prihvati tišinu;
51. **U epizodi emisije „Građanski ugao” posvećenoj 12. Montenegro Prajdu aktivisti Spektra razgovarali smo o značaju Prajda,** iz ličnog ugla i iskustava, osvetljavajući važnost vidljivosti i podrške u borbi za jednakost i ljudska prava.
52. Na **Međunarodni dan mentalnog zdravlja** poručili smo da su ljudska prava pola zdravlja;
53. **Pozivali smo savjesnu akademsku zajednicu da se javno ogradi od odluke tročlanog Vijeća Etičkog odbora UCG**, pokrene izmjene, i uvede dopunu Etičkog kodeksa kojom bi se jasno propisala zabrana seksističkog ponašanja prema ženama;
54. Naš Jovan **govorio je o posljedicama zakona o stranim agentima** koji je koalicija Za budućnost Crne Gore zahtjevala kako bi se „uredilo djelovanje civilnog sektora”;
55. Napomenuli smo da je Evropska komisija istakla važnost **ispunjjenja preporuka CPT-a, koji navodi obavezno garantovanje prava na samoodređenje;**
56. Na **Međunarodni dan borbe protiv fašizma i antisemitizma** istakli smo u kojim oblicima se sa njim i dalje suočavamo i kako se borimo;
57. Na **Međunarodni dan borbe protiv fašizma i antisemitizma smo i u zajedničkom saopštenju** više nevladinih organizacija poručili da moramo očuvati antifašističke vrijednosti Crne Gore;
58. Oštro smo osudili **napad na novinarku Anu Raičković** i na članove njene porodice i imovinu;
59. Na **Dan sjećanja na žrtve transfobije** poručili smo, uz brojne regionalne organizacije, da je pravo na samoodređenje je ključno za opstanak i slobodu svakog ljudskog bića;
60. **Problem nestašice hormonske terapije estradiol** u injekcionom obliku riješen je nakon osam godina;
61. Povodom **16 dana aktivizma** saopštili smo da je nasilje nad ženama, pogotovo nad dodatno ugroženom zajednicom transrodnih žena, proteklih godina u porastu i predstavlja crveni alarm za sigurnost cijelog društva;

62. **Saopštili smo da su članovi i članice Evropskog parlamenta u pismu Vladu Crne Gore iznijeli svoje procjene mjera potrebnih za punu implementaciju Poglavlja 23**, koje uključuju potpunu implementaciju Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola kroz usklađivanje zakonodavnog okvira, te usvajanje aktuelnog Nacrta zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja;

63. Naš Jovan je za **24 sata Televizije E** govorio o Zakonu o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta, a tema razgovora bilo je i pismo Evropskih parlamentaraca koji su Vladu uputili da je pravno prepoznavanje rodnog identiteta na osnovu samoodređenja prioritet za ustupanje Crne Gore EU.

64. Naše Iskra i Marija govorile su za **TVE na temu međunarodne kampanje** povodom Dana sjećanja na žrtve transfobije;

65. Saborkinje i saborci u civilnom sektoru, nas 24 nevladinih organizacija i 24 civilnih aktivista\_kinja, **obratili\_e smo se Vladu i Skuštini Crne Gore da utvrde prijedlog a zatim usvoje Zakon** o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja prije kraja drugog zasjedanja tekuće godine;

66. **Na međunarodni dan solidarnosti sa palestinskim narodom**, podsjetili smo na važnost da svoju solidarnost ne izražavamo samo deklarativno, te apelovali na crnogorsku Vladu, Skupštinu i njene poslanike da obustave plan nabavke naoružanja koji su proizvod izraelske državne kompanije Rafael Advance Defence Systems;

67. Aktivisti Spektra i Queer Montenegro **na drugom zasjedanju Omladinskog parlamenta** pozvali su institucije da usvoje Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja;

68. U emisiji „Građanski ugao”, naš Jovan govorio je o **aktuuelnom slučaju seksualnog uznemiravanja od strane profesora podgoričke Gimnazije „Slobodan Škerović**”, kao i o položaju i pravima LGBTIQ+ osoba u Crnoj Gori tokom 2024. godine;

69. Saopštili smo da je međunarodna organizacija **TGEU u pismu upućenom Vladu i Skupštini Crne Gore** pozvala na usvajanje Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja do kraja godine;

70. **Na panelu „Lično je političko”** poručeno je da Nacrt zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja ima podršku većine političkih partija u Crnoj Gori;

71. Prenijeli smo apel 137 organizacija i aktivista iz regionala: **Crna Gora mora hitno usvojiti Zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja**;

72. Na **Dan ljudskih prava** podsjetili smo da je svaki dan nova prilika da napravimo male korake ka ostvarivanju ljudskih prava i sloboda koje će podrazumijevati i obuhvatiti svakoga;
73. Prenijeli smo i pismo u kom **najveće evropske organizacije za ljudska prava** (ERA, IGLYO i ILGA-Europe) pozivaju na hitno usvajanje Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta;
74. **Oštro smo osudili izostanak hrabrosti, odlučnosti i političke volje** premijera Milojka Spajića da na dnevni red 61. sjednice Vlade Crne Gore stavi prijedlog Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja koji je u potpunosti spremam;
75. **Istakli smo i nemar Vlade prema ljudskom pravu na samoodređenje**, zbog koga nije došlo do pravovremenog usvajanja Nacrta zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja.

# NAŠ RAST / RAZVOJ

Naš kolektiv prisustvovao je brojnim **nacionalnim i regionalnim događajima**, od kojih su najznačajniji:

- 1.** Jedan član tima prisustvovao je internacionalnom treningu „Prevent and respond to gender based violence” organizovanog od strane Kvinna till Kvinna fondacije i Švedske policije u Moldaviji;
- 2.** Jedan član tima prisustvovao je obuci: „Monitoring, analiza zakonodavnog okvira i zagovaranje zasnovano na dokazima u vezi sa torturom i rodnozasnovanim nasiljem” koju je organizovala Akcija za ljudska prava u Petrovcu;
- 3.** Jedan član tima priustvovao je događaju „XVI Forum za tranzicionu pravdu u post-jugoslovenskim zemljama” u organizaciji REKOM Mreže pomirenja i Fonda za humanitarno pravo u Prištini;
- 4.** Članovi tima su prisustvovali obuci „Podrška i profesionalnost: obuka za aktiviste\_kinje koji\_e rade sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja” koju je organizovala Asocijacija Spektra u Andrijevici;
- 5.** Tim Asocijacije Spektra je u septembru prisustvovao treningu „Jačanje regionalnog trans aktivizma” koji je organizovan od strane Trans Mreže Balkan u Zagrebu;

- 6.** Tim Asocijacije Spektra je prisustvovao događaju Transpozijum od 2. do 6. oktobra koji je organizovan od strane Transforme i Trans Mreže Balkan u Skoplju;
- 7.** Jedna članica Asocijacije Spektra prisustvovala je ILGA godišnjoj konferenciji u Bukureštu od 16. do 19. oktobra;
- 8.** Jedna članica Asocijacije Spektra prisustvovala je treningu Transfeminine leadership academy kojeg organizuje Transgender Europe u periodu od 23. do 26. oktobra;
- 9.** Jedan član Asocijacije Spektra prisustvovao je IGLYO godišnjoj konferenciji od 26. do 28. oktobra u Ljubljani;
- 10.** Jedna članica Asocijacije Spektra prisustvovala je posjeti Evropskog parlamenta i Evropskoj komisiji u organizaciji IGLYO-a od 2. do 5. decembra.

# ONAJIM PROJEKTI

Projekat „**Trans Voices of Montenegro: Leading the way towards gender equality: Second chapter**“ započeo je s implementacijom u martu 2023. godine i završio se u maju 2024. godine. Asocijacija Spektra je samostalno sprovedla projekat uz podršku Transgender Europe nad: Central Asia. Opšti cilj projekta je doprinos povećanju nivoa učešća TIRV osoba u aktivizmu kroz osnaživanje i edukaciju, a budžet projekta iznosio je **18.000 \$**.

Projekat „**Snaga jednakosti - izgradnja kapaciteta TIRV zajednice za okončavanje rodno zasnovanog nasilja**“ započeo je s implementacijom u avgustu 2023. godine i završio se u avgustu 2024. godine. Asocijacija Spektra je samostalno implementirala projekat koji je sproveden u okviru konkursa za finansiranje NVO koji sprovodi Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Opšti cilj projekta bilo je pružanje multidimenzionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje nad TIRV osobama kroz unapređenje psiho-socijalne podrške, osnaživanje žrtava nasilja i poboljšanje sistemskog tretmana TIRV osoba, a budžet projekta iznosio je **31 552 eura**.

Projekat „**Pravo na samoodređenje: osnov demokratije**“ započeo je s implementacijom u januaru 2024. godine a završio u decembru 2024. godine. Asocijacija Spektra je samostalno implementirala projekat koji je sproveden u okviru konkursa za finansiranje NVO koji sprovodi Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava. Opšti cilj projekta je da sistemski pristupi adresiranju problema nedostatka zakonskog okvira koji adekvatno tretira ljudska prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih (TIRV) osoba u Crnoj Gori, a što je prepoznato i Strategijom za unapređenje kvaliteta života LGBTIQ+ osoba za period 2019-2023, kao ključna mjera za zaokruživanje zakonodavnog okvira zaštite ljudskih prava LGBTIQ+ osoba u Crnoj Gori, a budžet projekta iznosio je **20 000 eura**.

# Projekti koje smo započeli

Projekat „Community Driven Gender Equality Builds Strong Democracy” započeo je sa implementacijom u septembru 2024. godine, a završće se u julu 2025. godine. Asocijacija Spektra samostalno implementira ovaj projekat koji je podržan od strane **Ambasade Kraljevine Holandije**. Opšti cilj projekta je podizanje svijesti o problemima socijalne pravde koji ugrožavaju demokratiju i ljudska prava, uz uključivanje trans, kvir i ženske zajednice u aktivizam, a budžet projekta iznosi **28 500 eura**.

Projekat „**Niko nije slobodan dok nijesmo sve slobodne**” započeo je u avgustu 2024. godine, a završće se u avgustu 2025. godine. Asocijacija Spektra samostalno implementira projekat koji se sprovedi u okviru konkursa za finansiranje NVO koji sprovođi **Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava**. Opšti cilj projekta je primarno adresirati problem visokog stepena rodno zasnovane diskriminacije i nasilja koji proizlaze iz predrasuda i stereotipa prema ženama različitih identiteta i osobama različitih identiteta, a budžet projekta iznosi **12 000 eura**.

Organizacija **NDI (National Democratic Institute)** podržala je naš rad kroz program Equal rights in action fund, donacijom projektnih sredstava u iznosu od **25 000 \$**. Projekat je poceo s realizacijom u junu 2024. godine a završće se krajem maja 2025. godine. Nažalost, zbog izvršnog naređenja predsjednika Trampa, ovaj projekat je stopiran, kao i svi ostali projekti koje finansira američka administracija širom svijeta.

Projekat „**Pravo na samoodređenje - pravo svih**” započeo je avgustu 2024. godine a završće se u avgustu 2025. godine. Asocijacija Spektra samostalno implementira projekat koji se sprovedi u okviru konkursa za finansiranje NVO koji sprovodi **Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava**. Opšti cilj projekta je primarno adresirati problem visokog stepena rodno zasnovane diskriminacije nad transrodnim, rodnovarijantnim i interpolnim osobama. Ovim projektom daće se doprinos smanjivanju nivoa diskriminacije na osnovu roda i rodnog identiteta kroz edukaciju opšte javnosti, zagovaranje i podizanje svijesti o predrasudama i stereotipima iz kojih proizlaze diskriminacija i nasilje. Takođe, daće se doprinos Zakonu o pravnom prepoznavanju roda na osnovu samoodređenja u unapređenju ljudskih prava LGBTQ+ osoba u Crnoj Gori, a budžet projekta iznosi **16 000 eura**.

Projekat „**Tools to build a feminist future: democracy, community and solidarity**” započeo je s realizacijom u julu 2024. a završće se u martu 2025. godine. Asocijacija Spektra samostalno implementira ovaj projekat koji je podržan od strane organizacije **Kvinna till Kvinna**. Opšti cilj projekta je jačanje feminističkog pokreta u Crnoj Gori kako bi se efikasno suprotstavio antirodnim i antidemokratskim agendama kroz edukaciju, zagovaranje i promociju feminističkih vrijednosti, a budžet iznosi **300 000 SEK**.

# Operativna podrška našem radu

Ovi grantovi imaju za cilj podršku Spektri u njenom radu na jačanju demokratije i rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

Organizacija **Smart Balkans** podržala je naš rad kroz donaciju operativnih sredstava u iznosu od **30 000 eura** za period od dvije godine, počevši od januara 2023. do decembra 2024. godine.

Organizacija **Legal Empowerment Fund** podržala je naš rad kroz donaciju operativnih sredstava u iznosu od **20 000 \$** za period od dvije godine, počevši od juna 2022. do juna 2024. godine.

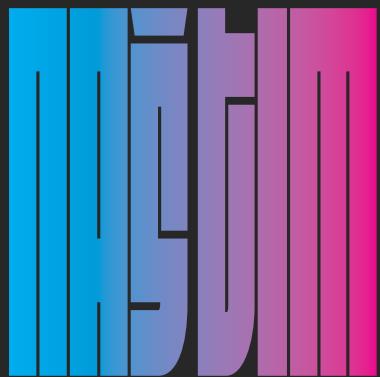
Organizacija **Astraea Lesbian Foundation for Justice** podržala je naš rad kroz donaciju operativnih sredstava u iznosu od **10 000 \$** za period od godinu dana, sa početkom u oktobru 2024. godine i zaključno sa septembrom 2025. godine.

Organizacija **Equality Fund** podržala je naš rad kroz donaciju operativnih sredstava u iznosu od **119 739 CAD** za period od dvije godine, sa početkom u februaru 2023. godine i zaključno sa januarom 2025. godine.

Organizacija **Mama Cash** podržala je naš rad kroz donaciju operativnih sredstava u iznosu od **30 000 eura** za period od godinu dana, sa početkom u aprilu 2024. godine i zaključno sa martom 2027. godine.

Organizacija **Frida**, koja podržava Spektrin rad od samog osnivanja, podržala je naš rad kroz donaciju operativnih sredstava u iznosu od **17 500 \$** za period od godinu dana, sa početkom u oktobru 2023. godine i zaključno sa oktobrom 2024. godine.

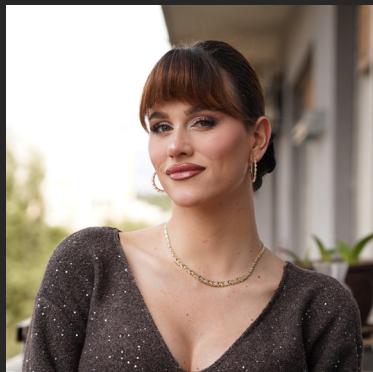
*naš tim*



**Milva Milić**  
*grafička dizajnerka*



**Marija Jovanović**  
*programska  
koordinatorka*



**Iskra Đurišić**  
*projektna  
asistentkinja*



**Marko Vukčević**  
*projektni  
asistent*



**Jovan Ulićević**  
*izvršni direktor*



**Danijela Nikić**  
*projektna  
koordinatorka*



**Aleksа Radonjić**  
*službenik za  
komunikacije*



**Aleksandra  
Kraljević**  
*pripravnica*



**Marija Đurković**  
*finansijska  
menadžerka*

# BUDŽET I FINANSIJE

## BUŽET I FINANSIJE

GODINA	BUDŽET
2024	217 047
2023	245 546
2022	94 007
2021	85 179
2020	102 214
2019	56 938
2018	10 618
2017	0



Kingdom of the Netherlands



FRIDA | The Young Feminist Fund



**ASTRAEA**  
LESBIAN FOUNDATION  
FOR JUSTICE



Ministarstvo rada  
i socijalnog  
staranja



NATIONAL  
DEMOCRATIC  
INSTITUTE



Partnership | Progress | Prosperity



Ministarstvo ljudskih  
i manjinskih  
prava



Civil Society for Shared Society  
in the Western Balkans



Centar za promociju civilnog društva



Institute for Democracy and Mediation  
Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim



... policy impact since 2004